

Борщевська О. М.

*доцент кафедри цивільного і трудового права
Одеського національного морського університету,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЮРИДИЧНА ОСВІТА В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ АДВОКАТІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Сучасні потреби розвитку в Україні громадянського суспільства та правової держави диктують необхідність удосконалення якості адвокатської діяльності та професійної підготовленості адвокатів до надання висококваліфікованої правової допомоги всім фізичним та юридичним особам. Цьому насамперед має сприяти якісна фундаментальна юридична освіта у її класичному варіанті.

Сьогодні в Україні, як ніколи, відбувається спеціалізація професії юриста. Суддя, прокурор та слідчі прокуратури, адвокат та працівники адвокатських юридичних контор, нотаріус, юрист – працівник силових відомств (МВС, СБУ та ін.), юрисконсульт, працівник юридичних фірм, юрист у системі управління, юрист – науковий співробітник та експерт та ін. – це далеко не повний перелік груп професій юриста щодо належності до організаційних структур. При всіх відмінностях у роботі нотаріуса від слідчого прокуратури чи органів внутрішніх справ, а останніх – від роботи службовців соціального захисту – всі вони є юристами однієї спільноти, яка стоїть на варті законності та правопорядку, захисту та охорони прав та свобод громадян [1].

Якщо говорити про необхідність спеціалізацій на початковому етапі підготовки фахівців у галузі адвокатури, то в цьому полягає деяка штучність. Загальновідомо, що високопрофесійний адвокат повинен отримати передусім фундаментальну освіту. Дисципліни, які передбачає вивчати студент як прикладні та вузькоспеціалізовані, повинні бути врівноважені залежно від потреби часу, але не допустимо урізати кількість годин фундаментальних дисциплін за рахунок прикладних та вузькоспеціалізованих.

Зрештою такий підхід до розуміння юридичної професії обумовлюється і вимогами до стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [2].

«Як правило, кваліфікаційна характеристика (випускника за спеціальністю «Право») викладається за трьома пунктами.

Загальні вимоги: випускник повинен поєднувати широку фундаментальну наукову та практичну підготовку, досконало володіти своєю спеціальністю, бути здатним до швидкого освоєння нових напрямків у правоохоронній діяльності, безперервно поповнювати свої знання,

оцінювати історичні та сучасні процеси в економіці держави, мати діалектичне мислення, професійно та компетентно вирішувати завдання з охорони громадського порядку, вільно володіти письмово та усно державною мовою, мати розвинене почуття професійної гідності та соціальної відповідальності, а також відчувати потребу у постійній самоосвіті та професійному вдосконаленні.

Випускник повинен знати закони, правові дисципліни та дисципліни спеціалізації, принципи та функції професійно-правової діяльності, її методiku та тактику, свої повноваження, державну мову, національну мову регіону та її національні традиції.

Випускник має вміти застосовувати на практиці знання права, приймати рішення та організовувати їх виконання, організовувати свою діяльність, займатися самоосвітою з метою підвищення своєї кваліфікації, застосовувати табельну зброю, користуватися обчислювальною технікою, автотранспортом та машинописом» [1, с.18].

Таким чином, юридичну професію тлумачать не як вільну та саморегульовану, а як складову частину різних організаційних форм: прокуратури, слідства, адвокатури, судочинства тощо. Крім цього, чітко наголошується не правозахисна спрямованість юридичної професії, а її зумовленість «соціальними аномаліями», необхідність вирішувати «конкретні справи» та «юридичні проблеми». Зрештою, у цьому підході простежується «кримінально спрямований» вектор у юридичній професії.

До сьогоденішнього часу в складанні навчальних планів можна було зіткнутися з тим, що кількість та внутрішню узгодженість дисциплін залишають найчастіше бажати кращого. У деяких закладах вищої освіти у навчальних планах викладено не менше ніж п'ять, а то й більше дисциплін у рамках освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», теми в яких дублюються і не завжди узгоджуються між собою. Деякі навчальні програми окремих дисциплін, які позиціонувалися як правові, містили суттєву неправову складову. Зокрема, вивчення організації та діяльності інститутів публічної адміністрації могло здійснюватися шляхом переказу нормативно-правових актів, а не розгляду правових інститутів крізь призму їхньої юридичної природи та завдань.

Слід звернути увагу на те, що істотною ознакою, що відрізняє підходи до викладання права в університетах Західної Європи від підходів, що застосовуються у вищих навчальних закладах України, є чіткий практичний напрямок навчального процесу та чітко окреслена професійна орієнтація юридичної освіти. Наразі, в стандартах вищої освіти зі спеціальності 081 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затверджених Наказом МОН України від 20 липня 2022 року нарешті багато уваги приділено саме практичному аспекту підготовки висококваліфікованого фахівця.

Отже, вимоги ринку юридичної професії впливають на формування освітньо-професійних програм та навчальних планів. Крім того, диплом бакалавра за спеціальністю 081 «Право» є лише сходинкою доступу до посади судді, прокурора, адвоката та нотаріуса, оскільки для зайняття таких посад необхідний диплом магістра, а в деяких випадках (адвокат, суддя, нотаріус) ще складання додаткових іспитів і постійне підвищення кваліфікації.

До речі, у Великій Британії не існує державної акредитації як такої. Водночас, стандарти вищої юридичної освіти є досить жорстко врегульованими. Слід зазначити, що зразком юридичної професії у Великобританії є адвокат (barrister). Ще однією поширеною правовою спеціальністю є юрисконсульт (solicitor). Більшість юрисконсультів проводять приватну практику. Крім цього юридичними вважаються такі професії: суддя; судовий виконавець; судовий пристав; дослідник Урядової правової комісії; помічник юриста; укладач витрат на юридичні послуги; касир-юриста; секретар-юрист.

Враховуючи широкий спектр юридичних професій у Великій Британії, доступ до них істотно відрізняється. Наприклад, щоб працювати секретарем-юристом, касиром-юристом, укладачем видатків на юридичні послуги, судовим приставом чи судовим виконавцем, не обов'язково мати повну юридичну освіту. Але помічник юриста повинен мати диплом юриста. Значно складніша процедура доступу до професії адвоката. Студенти, які мають намір працювати за цією спеціальністю, мають пройти кілька етапів професійної підготовки. Окремі вимоги висувають для доступу до професії судді чи прокурора, зокрема, суддею може стати лише кваліфікований адвокат чи юрисконсульт.

Як бачимо, закордонний досвід показує, що адвокат є однією з найпрогресивніших правових професій. Звичайно, не можна говорити про те, що інші юридичні спеціальності не є важливими та цінними для суспільства. Але саме призначення адвоката як знаючого, кваліфікованого професіонала, який може розібратися у проблемі та переконати у правильному, законному та справедливому вирішенні правового казусу на всіх етапах правової допомоги є та сама мета, яка має бути визначена відповідною фундаментальною освітою претендента на високе звання адвокат.

Отже, основними напрямками вдосконалення юридичної освіти в Україні, зокрема адвокатів, можна зазначити такі:

1. Специфікою юридичної науки та освіти є те, що правове життя розвивається досить динамічно, завдяки законам та нормативним актам, які змінюють один одного досить швидко. В даний час можна отримати ситуацію, коли студент вивчаючи одну законодавчу базу у закладі вищої освіти та отримавши диплом, стикається з іншим правовим матеріалом. Тому тут доцільно наголошувати на фундаментальному вивченні теоретичних основ кожної дисципліни, закономірностей та основи формування законодавства,

чітко окреслюючи теоретико-логічні відмінності однієї галузі права від іншої. Це допоможе студентам вміло використовувати вивчені основи правової теорії, накладаючи на них ту практику, з якою вони стикаються у своєму професійному житті.

2. Більше уваги слід надавати саме формуванню практичних навичок у студентів. На жаль, на сьогоднішній момент проходження практики студентами-юристами не охоплює всієї різноманітності специфіки юридичної діяльності, з якою випускник може зіткнутися закінчивши заклад вищої освіти, навіть при відведенні на це за новими стандартами 15 кредитів. І тому нинішня юридична освіта виглядає дещо усіченою. Виходячи з цього вважається за доцільне нараховувати певний практичний ценз, на кшталт лікарського практичного стажу інтернів, плавцензу курсантів морських ЗВО та моряків тощо. Це стимулюватиме студентів не лише займатися теорією, а й вивчати глибше свої майбутні професійні обов'язки. Причому практичну частину професійного практичного стажування слід приймати та зараховувати ні професорсько-викладацькому складу закладу вищої освіти, а практикуючим юристам, які довели свою професійну спроможність та мають досвід педагогічної роботи. Також викладачі юридичних дисциплін повинні володіти не лише фундаментальними теоретичними знаннями в галузі дисципліни, яку викладають, а мати практичний досвід роботи зі спеціальності обов'язково, а не лише як одну з умов п.38 Ліцензійних вимог [3].

4. Юридична освіта має переслідувати три-чотири основні складові, якими має опанувати майбутній юрист. Це високоякісне вивчення теоретичних засад формування та дії права та законодавства; отримання глибоких практичних навичок майбутнього юриста у різних галузях правової діяльності; ознайомлення з новітніми тенденціями розвитку основних галузей народного господарства та здійснення високої моральної культури при здійсненні своїх професійних обов'язків, що має виділяти юриста-адвоката, як людину, яка володіє та використовує правові важелі держави лише на користь людині та країні.

5. Пропонується градація спеціалізації майбутніх юристів залежно від отриманої оцінки знань у тому чи іншому напрямі правових знань. Це стимулюватиме студентів не лише відбути курс з тієї чи іншої дисципліни, а вивчити її та скласти цей предмет на більш високий бал, адже від цього має залежати майбутня кар'єра. Бал оцінки можна буде підвищити шляхом повторного пройденого теоретичного курсу та отримання сертифікату щодо підвищення практичної кваліфікації. Оцінювання повторного теоретичного курсу пропонується проводити незалежно. Тобто вищий навчальний заклад, який оцінюватиме знання претендента, може обиратися за допомогою комп'ютерного жеребкування серед закладів вищої освіти, які матимуть ліцензію на проведення такого роду оцінки знань.

6. У навчальні плани юридичних вищих навчальних закладів чи юридичних факультетів у вищих навчальних закладах необхідно запроваджувати дисципліни, які б допомагали вивчати специфіку юридичних дисциплін з точки зору високої моральності юриста. Адже юрист, як і лікар, просто не має права нашкодити тому, хто до нього звернувся по допомогу.

Все це сприятиме трансформуванню менталітету нинішньої кількості випускників ЗВО за спеціальністю 081 «Право» як майбутніх висококваліфікованих фахівців-правників. А також надасть пріоритет формуванню сучасного глобального правового світогляду юриста, зокрема адвоката, який стане конкурентоспроможним на полі своєї професійної діяльності та забезпечить країні найвищий рівень визнання Української юридичної думки у світі.

Список використаної літератури:

1. Бандурка О. М., Скакун О. Ф. Юридична деонтологія: Підручник. Харків: Вид-во НУВС, 2002. 336 с.
2. Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки від 20 липня 2022 року № 644. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standart_y/2022/07/21/081-pravo-bakalavr-644-20.07.2022.pdf
3. Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 березня 2021 р. № 365). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2021-%D0%BF#Text>